

Секція 1: «Освіта у напрямку безпеки життєдіяльності, охорони праці і цивільної безпеки. Компетентністний підхід у підготовці спеціалістів».

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ» ТА «ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ» У ВНЗ УКРАЇНИ

Нагайчук О.В.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
(м. Умань, Україна)

Вступ. Як свідчить статистика Держкомстату, щороку в Україні травмується більше 2 млн. осіб, із яких близько 365 тис. стають інвалідами, та отримують смертельні травми більше 70 тис. осіб. Внаслідок цього економічні щорічні втрати національної економіки становлять більше ніж 2,5% валового внутрішнього продукту України.

Масштабні моральні та матеріальні втрати українського суспільства від травмування населення свідчать, що важливість цієї проблеми не відповідає сучасному стану її вирішення, та ставленню до травматизму невиробничого характеру як до чогось другорядного. Кількісне зростання нормативно-правових актів різної юридичної сили, (більше ніж 200), які забезпечують діяльність у відповідних сферах, не сприяє її якісній досконалості [5].

Також, на сьогоднішній день в Україні відсутній системний підхід до організації навчання та забезпечення наскрізної освіти від дошкільної до вищої з напрямку «Безпека життя і діяльності людини», внаслідок чого навчальні програми шкільної, професійно-технічної та вищої освіти є несумісними. У більшості вищих навчальних закладах суттєво скорочено обсяг аудиторних годин на викладання курсів «БЖД» та «ООП», а в деяких ВНЗ зазначені дисципліни взагалі скасували, супроводжуючи це змінами навчальних планів. При цьому показник дитячої смертності в нашій державі в 10 разів вищий, ніж в країнах Європи.

Таким чином, система освіти ХХІ століття потребує кардинальних змін системи навчання, створення інформаційно-освітніх середовищ, пошуку нових технологій для розвитку бази навчально-методичних матеріалів, розробок електронних підручників, з метою забезпечення належного рівня освіти з питань безпеки життєдіяльності населення як передумови сталого соціально-економічного розвитку України.

Аналіз основних досліджень і публікацій фахівців з ОП, ОПГ, БЖД із проблем викладання цих дисциплін у вищих навчальних закладах України (В. Биков, В. Лапін, В. Заплатинський, І. Пістун, В. Терещенко, О. Запорожець) засвідчує неоднозначний підхід до питання реформування освіти в галузі вищезазначених дисциплін.

Метою статті є історико-педагогічний аналіз стану викладання дисциплін «Основи охорони праці» та «Безпека життєдіяльності» у вищій школі, та обґрунтування можливостей використання системи дистанційного навчання Moodle, з метою забезпечення високого рівня теоретичних і

практичних знань майбутнього спеціаліста у сфері безпеки своєї професійної діяльності.

Процес становлення БЖД як навчальної дисципліни тривав у 80 - 90 х роках двадцятого століття. Розробка теоретичних основ та становлення БЖД як галузі науки розпочалось в перші роки незалежності України. Цей час визначається періодом заснування у вищій школі освітнього напрямку «Безпека життєдіяльності». Так, спільним наказом Міністерства освіти України та Штабу цивільної оборони України від 20.06.1995 року за № 182/200 в усі навчальні плани вищої школи було введено «Безпеку життєдіяльності» як нормативну дисципліну. У загальноосвітніх закладах, починаючи з 1999-2000 н. року, згідно з наказом Міністерства освіти України від 18.08.1999 р. за № 300, було введено курс «Основи безпеки життєдіяльності». Відповідно інтенсивно розробляються навчально-методична література та впроваджуються у навчальних процес вищої та середньої школи.

Не зважаючи на велике значення, перша програма дисципліни «БЖД» у ВНЗ, через ряд вагомих причин, піддавалась постійній критиці. Оскільки, в ній не приділялось належної уваги вивченню теоретичних основи безпеки життєдіяльності людини, а була направлена на забезпечення безпеки людини лише в умовах надзвичайних ситуацій.

Проте і друга програма для вищої школи нормативної дисципліни «БЖД», прийнята 04.12.1998 року, також піддалась критиці науковців через те, що містила багато теорії, яка була відірвана від реального життя [4]. На той час, сучасні вимоги суспільства вимагали від випускників ВНЗ компетенцій, знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з урахуванням ризику виникнення техногенних і природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання. Тобто виникла потреба формувати у молодих спеціалістів відповідальність за особисту та колективну безпеку.

Для цього було ухвалено спільний Наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи і Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 21.10.2010 року за № 969/922/216 «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України». Згідно із цим наказом навчальна дисципліна «БЖД» є нормативною дисципліною, що включається у навчальні плани як дисципліна обов'язкового вибору, і обсяг навчального часу для вивчення дисципліни не повинен бути меншим 54 академічних годин (1,5 кредиту ECTS).

Так, починаючи з 2011 року, у вищій школі діє нова типова навчальна програма нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності». Відповідно її змісту дисципліна «БЖД» займає провідне місце у структурно-логічній схемі підготовки фахівця за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст», «бакалавр», оскільки є дисципліною, що використовує досягнення та методи фундаментальних та прикладних наук, та дозволяє

випускнику вирішувати професійні завдання за певною спеціальністю з урахуванням ризику виникнення внутрішніх і зовнішніх небезпек, що спричиняють надзвичайні ситуації та їхніх негативних наслідків.

Проте Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2014 року за № 590 дію Наказу від 21.10.2010 року за № 969/922/216 було скасовано. Метою даного розпорядження МОН України передбачає надання повної автономії вищим навчальним закладам у встановленні обсягів та структури підготовки з навчальних дисциплін «Основи охорони праці», «Безпека життєдіяльності» відповідно до характеру майбутньої професійної діяльності студентів. Даним Розпорядженням також передбачається можливість ВНЗ визначати необхідність включення розділів «Основи охорони праці», та «Охорона праці та безпека у надзвичайних ситуаціях» в дипломних роботах, а також вводити питання з охорони праці до індивідуальних комплексних контрольних-кваліфікаційних завдань.

Керівництво деяких ВНЗ відразу ж сприйняло Розпорядження № 590, як команду «діяти» і дехто, навіть, спромігся скасувати викладання зазначених дисциплін, супроводжуючи це змінами навчальних планів. Крім того, більшість деканатів ВНЗ об'єднали дві дисципліни в один інтегрований курс «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», ще при цьому суттєво скоротивши обсяг аудиторних годин (8 годин - лекційні заняття, 8 годин - практичні заняття). Таким чином, співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи студентів становить 35 %.

На наш погляд, є лише декілька позитивних моментів такої інтеграції двох дисциплін це: по-перше, можливість звести усю проблематику з питань безпеки людини в якісно однорідну площину; по-друге, охарактеризувати основні розбіжності між дисциплінами; по-третє, виявити специфіку цих дисциплін та визначити коло їх знань.

Курс БЖД не повинен скорочуватися або інтегруватися в інші дисципліни, тому що кількість небезпек, які загрожують сучасній людині, постійно збільшується. Адже, ситуація, що склалася в Україні за останні два роки, особливо у зоні проведення АТО, вимагає нових підходів і у викладанні низки дисциплін. У типових програмах вищезазначених дисциплін у прямій постановці не аналізуються питання оповіщення та інформування населення у разі надзвичайних ситуацій, евакуації, що в подальшому негативно позначається на розробці робочих програм з дисциплін. А навчально-методична література з дисциплін БЖД, ЦЗ, ОП, ОПГ розрізнена, розрахована на різний рівень використання і лише в разі системного використання джерел Інтернету дає змогу засвоїти у повному обсязі програми цих дисциплін [1].

Не зважаючи на те, що вивчення інтегрованої дисципліни «БЖД та ООП» передбачає застосування кредитно-модульної системи організації підготовки студентів, зазначена кількість аудиторних занять не дає можливість студентам ефективно опанувати знання й уміння в межах кожного окремого змістового модуля (автономної дисципліни) навчального матеріалу курсу, а також не дає можливість забезпечити високий рівень теоретичних і практичних знань майбутнього спеціаліста у сфері безпеки своєї професійної діяльності.

Якщо дисципліна БЖД входить лише до стандартів рівня «Базова вища освіта», то логічно було б зберегти в змістовій частині ГСВО загальноосвітню компоненту, необхідну для всіх спеціальностей. Це може бути законодавче забезпечення БЖД, теорія ризик-орієнтованого підходу в загальному вигляді, психологічні аспекти БЖД, безпека життєдіяльності у надзвичайних ситуаціях. Бакалаврат вивчає ризик-орієнтований підхід (РОП) у курсі БЖД у загальному вигляді поряд і іншими питаннями безпеки, а детальна конкретизація методології РОП, згідно з принципом наступності, має бути доведена до рівня умінь у процесі підготовки спеціаліста [5].

Система фахової підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах, відповідно до соціально-економічних перетворень, періодично зазнає змін. Тому метою вищої освіти сьогодні є "підготовка фахівців, здатних забезпечити перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства через новаторство у навчанні, вихованні і науково-методичній роботі"[3].

На нашу думку, досягти зазначеної мети та подолати вище перераховані проблеми, стає можливим за допомогою використання потенціалу системи дистанційного навчання Moodle. При цьому студенти можуть використовувати повний комплект навчально-методичного забезпечення дисциплін «БЖД» та «ООП» не лише як електронний посібник (текст, презентація), а й використовувати інтерактивні ресурси різних форматів (статті, аудіо, відео, та мультимедійні формати), які розміщено на різних сайтах Інтернету у вільному доступі.

Крім того, потенціал системи Moodle, дозволяє застосовувати різноманітні шляхи та методи самостійного опрацювання теоретичного матеріалу та використовуючи для цього різні методики, наприклад, застосування випереджувальних завдань. Ці завдання розробляються таким чином, щоб студент під час аудиторних занять працював не на репродуктивному рівні, а творчо, і планове заняття, наприклад, лекція проходила б не у формі монологу викладача, а у формі дискусії, диспуту (інтерактивна лекція) [6].

З метою перевірки рівня засвоєння теоретичних знань, в режимі онлайн платформи Moodle, проводиться тестування і самоконтроль знань студентів, із фіксацією їх результатів в електронному журналі, що дає можливість суттєво зекономити час.

Також, для посилення мотивації студентів до вивчення зазначених курсів, доречно також було б ввести диференційований підхід до оцінювання рівня знань студентів, тобто замінити форму контролю «залік» на «диференційований залік», або «екзамен».

Висновок: На даний час, у вищій школі, в процесі викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» виникають наступні проблеми:

- об'єднання двох дисциплін в інтегрований курс «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці»;
- суттєве скорочення обсягу аудиторних годин;

- відсутність навчальних підручників, які б повністю відповідали змісту типової навчальної програми нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності».

На нашу думку, вирішити зазначені проблеми, а також інтенсифікувати та індивідуалізувати навчальний процес стає можливим лише з використанням потенційних можливостей комп'ютерних технологій. Таким чином, виникає потреба у викладачах БЖД, які не тільки добре володіють теоретичними знаннями, а й творчо адаптуються до порядку й способу подачі навчального матеріалу та контролю за його засвоєнням, через розробку та постійне оновлення якісних навчальних ресурсів, адекватних виклику часу.

Література

1. Биков В.І., Кожем'якін О.С. Удосконалення процесу викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» у вищих закладах освіти / В.І. Биков, О.С. Кожем'якін // Безпека життєдіяльності. – 2007. – №8. – С. 38–39.
2. Збірник директивних документів з питань викладання нормативних дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці», «Охорона праці в галузі», «Цивільна оборона» у вищому навчальному закладі / [уклад.: А.В. Русаловський, В.В. Мухін, В.М. Заплатинський.]. – К.: Основа, 2003. – 488 с.
3. Змістові частини галузевих стандартів вищої освіти фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів молодшого спеціаліста та бакалавра щодо освіти з питань цивільної оборони, охорони праці, екології та безпеки життєдіяльності. – К., 2002.
4. Лапін В.М. Безпека життєдіяльності / В.М. Лапін. – Львів : Львівський банківський коледж, 1998. – 185 с.
5. Пістун І.П. Безпека життєдіяльності : підручник / І.П. Пістун, В.І. Кочубей. – Суми: Університетська книга, 2012. – С. 7.
6. Стеценко Н.Н., Ткачук Г.В. Организация учебно-познавательной деятельности будущих педагогов в системе дистанционного обучения Moodle (опыт работы). [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/2343>